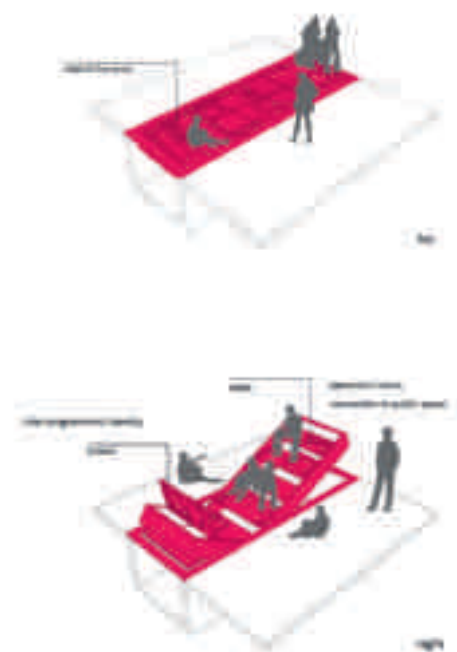

De belofte van de Wilhelminapier

Visuals van de walstroomkelder, Wilhelminapier,
Rotterdam. © TomDavid Architecten

Winderig en desolaat was de Wilhelminapier in Rotterdam, totdat betrokkenen de handen ineensloegen in de stichting Culturele Partners Wilhelminapier. De oorspronkelijke visie ging op de schop met als doel een aantrekkelijk en levendig stedelijk gebied te creëren.

Toen het Nederlands Fotomuseum in april 2007 door koningin Beatrix werd geopend, was het nog een kale boel op de Wilhelminapier. Geen plek waar je op een zondagmiddag naartoe ging om lekker te wandelen. Grote parkeerterreinen zorgden voor een desolate sfeer. De wind had er vrij spel en door de hoge gebouwen waaide het er altijd harder dan elders. Vrijwel niets herinnerde aan het verleden, toen meer dan een miljoen landverhuizers uit heel Europa naar Amerika vertrokken. Of het moest Hotel New York zijn, het voormalige hoofdkantoor van de Holland Amerika Lijn, het atypische driedimensionale kunstwerk van fotograaf Jeff Wall, *Left Luggage*, of de moderne cruiseschepen, een verre echo van de periode waarin opvarenden uit noodzaak vertrokken en niet, zoals nu, *for fun*.

Geen leven

En toch waren de verwachtingen hooggespannen. De Wilhelminapier beloofde, als deel van de grotere Kop van Zuid, het meest stedelijke gebied van Nederland te worden met zijn compacte, hoge bebouwing en stoere Rotterdamse uitstraling. Dat was althans de gedachte van directeur Stadsontwikkeling Riek Bakker en architect Teun Koolhaas aan het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw toen zij het masterplan voor de Kop van Zuid ontwierpen. Projectontwikkelaars namen de uitvoering ervan voortvarend ter hand en zetten een stoet aan gerenommeerde architecten als Renzo Piano (KPN-gebouw), Peter Wilson (het Nieuw Luxor), Francine Houben (Montevideo) en Norman Foster (World Port Center) aan het werk. De door Ben van Berkel ontworpen Erasmusbrug zorgde in 1996 voor de aansluiting met de stad.

Ruim tien jaar later wilde er, ondanks alle inspanningen en investeringen, maar geen leven

in het gebied komen. Het bruiste niet en er kwamen te weinig mensen, waardoor horeca-ondernemers in een mum van tijd failliet gingen en culturele instellingen onvoldoende profiteerden van de beloofde stedelijkheid. Je ging alleen maar naar de Wilhelminapier met een doel, en niet omdat het daar leuk was. Bezoekers van het Nederlands Fotomuseum mopperden in 2015 nog dat de Wilhelminapier veel weg had van een bedrijventerrein en nog ver verwijderd was van het ideaal van een ‘culturele hotspot’, zoals de verkoopbrochures van de makelaars ons wilden doen geloven. De gemeente Rotterdam gaf aan het begin van de economische crisis in 2008 doodleuk te kennen dat de pier zo goed als klaar was en liet de vervolmaking verder aan de projectontwikkelaars, geheel in overeenstemming met het economisch liberale klimaat. De gemeente had genoeg geïnvesteerd, zo luidde de boodschap. Dit kwam de ontwikkeling van het gebied niet ten goede.

Verweesde buitenruimte

Wat was er aan de hand? In de eerste plaats hadden gemeente noch ontwikkelaars een helder beeld van de invulling van die openbare ruimte. En dat terwijl de onpersoonlijke groot-schalige hoogbouw schreeuwde om een kleinschalig tegenwicht in de buitenruimte, met aandacht voor gastvrijheid, comfort en levendigheid. Het oorspronkelijke plan bood geen soelaas, omdat het de nadruk legde op Rotterdamse stoerheid en niet op groen en levendigheid. De ontwikkelaars waren gewend om vooral ‘stenen te stapelen’ en beseften niet dat een kwalitatief hoogwaardige buitenruimte daar waarde aan toevoegt. In de tweede plaats waren ontwikkelaars hierdoor niet bereid om in het gat te springen dat de terugtrekkende gemeentelijke overheid had achtergelaten. Daarmee werd de →

buitenruimte een plek die aan niemand toebehoorde en waarvoor niemand verantwoordelijkheid wilde nemen. De buitenruimte werd het verweesde kindje van de Wilhelminapier. De parkeerterreinen bleven, net als de wind.

Ondertussen ging de ontwikkeling van de pier gewoon door. Alvaro Siza ontwierp Lantaren-Venster en het gebouw New Orleans, Rem Koolhaas de kolossale Rotterdam en Frits van Dongen en Patrick Koschuch de woontorens Boston en Seattle. Tegelijkertijd begon de renovatie van Pakhuis Meesteren. In 2012 werd de Rijnhavenbrug geopend, een verbinding voor voetgangers en fietsers tussen de Wilhelminapier en Katendrecht, dat zich in een veel rapper tempo ontwikkelde. Inmiddels had de Cruise Terminal met de komst van jaarlijks zo'n 30 tot 40 cruiseschepen zijn functie van aankomst- en vertrekhal weer teruggekregen. De logistiek voor het op- of afstappen van duizenden opvarenden en het toenemende woon-, werk- en uitgaansverkeer gingen elkaar in de weg zitten. De chaotische verkeerssituatie, overvolle parkeerterreinen en de noodzaak om in korte tijd veel bezoekers te verwerken gingen ten koste van de verkeersveiligheid en de bereikbaarheid van culturele instellingen en horeca. De vraag drong zich op of de pier op lange termijn nog wel de vaste aanmeerplek van de cruiseschepen kon blijven, zeker nu de verwachting was dat de cruisemarkt zich de komende jaren zou blijven uitbreiden.¹

Integrale visie

In 2014 richtten het Luxor, Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam (SKVR), LP2 (voor culturele en zakelijke evenementen), Lantaren-Venster en het Nederlands Fotomuseum de stichting Culturele Partners Wilhelminapier op. Doel was om met elkaar en andere belang-

hebbenden van de pier een aantrekkelijk en levendig gebied te maken, een voorwaarde om op den duur de culturele instellingen en horeca succesvol te kunnen exploiteren. En om de gemeente weer als gesprekspartner aan tafel te krijgen.

De stichting vatte haar taak breed op en richtte zich op een integrale visie op de toekomst van het publieke domein. Ze ging in gesprek met de gemeente over mobiliteit (parkeren, verkeer en bereikbaarheid), de invulling van de plinten (met functies die passen bij het karakter van de pier, de transparantie en toegankelijkheid van gebouwen), *signing*, *routing* en de inrichting van de buitenruimte (groenvoorziening, banken et cetera). Om zelf een duit in het zakje te doen, besloten SKVR, LP2 en het Nederlands Fotomuseum alvast hun eigen entree in het gebouw Las Palmas aantrekkelijker en gastvrijer te maken.

De visie van de stichting is gebaseerd op de gedachte dat na de fase van projectontwikkeling er een nieuwe fase aanbreekt, die van stadsontwikkeling en ontwikkeling van de publieke ruimte. Niet langer staan de gemeente en de projectontwikkelaars centraal, maar veeleer de gebruikers (culturele instellingen, bewoners, bedrijven en eigenaars). Zij zouden zich het gebied meer moeten toe-eigenen en vormen van samenwerking moeten bedenken om hun gemeenschappelijke wensen en behoeften te articuleren. En dat valt niet mee. Iedereen is van goede wil, maar gebruikers, gemeente en ontwikkelaars weten zich eigenlijk geen raad met de nieuwe rolverdeling. Zo kijken veel gebruikers uit gewoonte naar de gemeente. Maar als we willen dat er iets gebeurt, dan moeten ze zelf de handen uit de mouwen steken.

Stadsontwikkeling betekent dat het accent verschuift van structuur en strategie naar proces en programmering, van grootschaligheid naar kleinschaligheid, van gebouw naar gebruiker en van binnen naar buiten. De Wilhelminapier is daarbij geen afgesloten gebied, maar onderdeel van de Rotterdamse binnenstad en een cruciale schakel in de verbinding naar Rotterdam-Zuid.

Andere rolverdeling

De verschuiving van project- naar stadsontwikkeling heeft ook grote gevolgen voor de rollen en verantwoordelijkheden in het proces. De

Na de fase van projectontwikkeling breekt er een nieuwe fase aan, die van stadsontwikkeling en ontwikkeling van de publieke ruimte

gemeente die in de ontwikkelingsfase initiator, plannenmaker en financier was, is nu vooral regisseur, een procesbegeleider die de wensen en behoeften bij de gebruikers inventariseert. De vraag is of de gemeente dit stapje terug kan en wil doen en ertoe in staat is.

Ook de projectontwikkelaar heeft een andere rol. Natuurlijk moet ze blijven doen wat ze altijd deed – bouwen! – maar ze zal meer verantwoordelijkheid moeten nemen voor de verbetering van het verblijfsklimaat, omdat de kwaliteit daarvan economische waarde toevoegt aan de gebouwde omgeving. Ze moet dus niet alleen haar kennis en kunde inzetten, maar ook geld. De culturele instellingen nemen inmiddels vaker het voortouw in de programmering van de buitenruimte. Zo presenteerden Viewmaster en het Nederlands Fotomuseum tijdens de Rotterdam Art Week in 2015 twaalf videowerken en zes fotowerken in de plinten van gebouwen op de Wilhelminapier onder de titel *Out There*.

De stichting Culturele Partners heeft de gemeente er sinds kort van kunnen overtuigen dat de Wilhelminapier nog niet af is. De gemeente heeft daarom eind 2016 het initiatief genomen om samen met bewoners, bedrijven en culturele instellingen de eind 20ste-eeuwse visie op de buitenruimte van Riek Bakker en Teun Koolhaas te actualiseren. Uitgangspunt daarbij is het visieplan over de binnenstad uit 2008 (Gemeente Rotterdam 2008) waarin op pragmatische wijze wordt beschreven welke maatregelen worden genomen om het verblijfsklimaat in de stad te verbeteren. De afgelopen maanden zijn alle aspecten van de pier uitvoerig besproken, zijn er plannen gemaakt om auto's in de parkeergarages te krijgen, vrijvallende parkeerterreinen tijdelijk voor (culturele) programmering te bestemmen, kunst in de openbare ruimte te presenteren, en zijn er schetsen gemaakt voor een nieuwe indeling van de straten waardoor voetgangers en fietsers ruim baan krijgen.

Veelbelovende toekomst

De toekomst van de Wilhelminapier is veelbelovend. Over tien jaar is de pier een stoer, compact, stedelijk gebied met kwalitatief hoogwaardige, kleinschalige voorzieningen, zoals een croissanterie, een strandje, een galerie, een Rotterdamwinkel, biologische eettentjes in de overdekte markt van Pakhuis Meesteren en een

informatiecentrum over de geschiedenis van de Holland Amerika Lijn (HAL) in de plint van Boston. Op het door bomen en bankjes omringde pleintje voor het World Port Centre, ingericht als stadslounge, wordt overdag gebasketball en 's avonds muziek gemaakt. Een foodtruck verzorgt de catering. Tussen de bomen staan borden met foto's uit de collectie van het Nederlands Fotomuseum, die de bezoeker beschermen tegen de wind. Uit de voormalige walstroombalk aan de Maaskade rijst een podium op waar tientallen mensen naar een kort filmprogramma kijken.² Vlak voordat ze naar een voorstelling in het Luxor of LantarenVenster gaan, lopen ze nog even het Fotomuseum in dat de hele avond open is. Verderop, bij het informatiecentrum van de HAL, staat een mooi kunstwerk. Je kunt er je naam intypen en op het scherm zie je of en, zo ja, wanneer jouw familie naar Ellis Island, New York, is vertrokken en waar ze uiteindelijk terecht is gekomen. Vlakbij, meer naar de kop van de pier toe, staat nog een kunstwerk waarop je kunt zien hoe de havenmonding er in Liverpool, Hamburg en Shanghai op dat moment uitziet. De door een bomenrij geflankeerde verkeersas die loopt van het Wilhelminaplein naar Hotel New York, waar vroeger de auto's overheen raasden, biedt nu vooral ruimte aan fietsers en voetgangers. Onderweg kun je door de transparante gebouwen heen makkelijk doorsteken naar de Maaskade of de Rijnkade om daar op een zondagmiddag eens lekker uit te waaien. ●

Met dank aan: Carol Hol, Vincent Taapken, Gérard Steenbergen, Ariëtte Kasbergen, Marc van Kaam en Krijn Meerburg

Literatuur

- Gemeente Rotterdam (2008) *Binnenstad als City Lounge: binnenstadsplan voor de periode 2008-2020*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Gemeente Rotterdam (2016) *Rotterdam Cruiseport: een studie naar toekomstige cruiselocaties: eindrapportage Zeecruises 2025*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam (Interne rapportage gemeente Rotterdam en Havenbedrijf Rotterdam).

Noten

- 1 De gemeente Rotterdam heeft in 2015 onderzocht welke andere locaties voor de aanleg van cruiseschepen in aanmerking komen. De voorlopige uitkomst van dat onderzoek was dat zich niet meteen goede locaties aandienen, waardoor de Wilhelminapier voorlopig de enige blijft (Gemeente Rotterdam 2016).
- 2 Naar een ontwerp dat TomDavid Architecten in 2016 heeft geschetst.